

A la piràmide d'Akapana, el president bolivià Evo Morales va rebre, el 21 de gener, el bastó que el nomong president d'"Ablayala", el nom que moltes llengües indígenes, com l'aimara, donen a Amèrica.

Un Amazones lingüístic

L'Amèrica Llatina és un continent amb una gran diversitat lingüística –potser el que compta amb més famílies–, però la majoria de llengües indígenes estan amenaçades. Només sis de 719 tenen més de mig milió de parlants.

La selva amazònica és reserva de la Biosfera des del 2001. Allà es conserven 60.000 espècies de plantes, 1.000 espècies d'ocells i unes 300 de mamífers i allà, sens dubte, s'hi trobaran paradisos amb espècies encara desconegudes com el que recentment es va descobrir a Indonèsia. L'Amèrica Llatina gaudeix també d'una biodiversitat lingüística i cultural frondosa, però el nivell de protecció d'aquest patrimoni no és, ni de lluny, equiparable al de la biodiversitat amazònica. I no serà perquè no estiguen amenaçades. L'espanyol i el portuguès han entrat com bulldozers en la selva lingüística americana i els boscos es poden comptar amb els dits d'una mà.

Els experts creuen que a l'Amèrica Llatina –sumant Amèrica Central i del Sud– hi ha 719 llengües (un nombre que pot variar lleugerament segons autors). Tot i que l'Àfrica té moltes més llengües, unes 1.995, Amèrica presenta una gran varietat de famílies diferents, concretament 107, mentre que totes les llengües africanes vives pertanyen a només vint famílies lingüístiques.

Colette Grinevald, de la Universitat Lió 2 i el CNRS (Centre National de la Recherche Scientifique) va destacar al III Fòrum Amer&Cat de les Llengües Ameríndies, que organitza la Casa Amèrica, que “més enllà de la quantitat de llengües, hom ha de tenir en compte també el fenomen de la gran

diversitat sociolingüística d'aquestes llengües, que va de les grans llengües amb milions de parlants (com el quítxua i l'aimara, el guaraní, el mapudungun, el nàhuatl) fins a la multitud de petites llengües amb només dotzenes de parlants, fenomen particularment notable de la regió amazònica”.

El Brasil i el seu Amazones tornen a ser els casos més extrems. Tot i que només hi sobreviuen uns 358.000 indígenes –mentre que a Mèxic n'hi ha 13,4 milions, al Perú, 12,7, o a Guatemala, 7–, se'n parlen 170, algunes compartides amb altres estats i altres d'exclusives de la reserva amazònica. Els altres països que en conserven més són Colòmbia i el Perú, tots dos amb 60 llengües; i Bolívia i Veneçuela, amb 35 a cada país –mentre que a l'Argentina o l'Equador n'hi ha “només” 12; a Xile, sis, i a Uruguai, cap ni una–. Moltes d'aquestes llengües estan condemnades a l'extinció, sobretot les que només conserven petites comunitats –en alguns casos familiars– del Brasil.

Actualment, la majoria de països de l'Amèrica Llatina consideren que les seves llengües són un patrimoni nacional i així ho expliciten en les seves constitucions, però només el Paraguai ha fet veritablement cooficial la seva

principal llengua indígena, el guaraní. A la resta de països hi ha lleis que defensen els parlants, però a través de l'administració no promouen l'ensenyament ni l'ús d'aquests idiomes. Al Perú, per exemple, la Constitució del 1993 diu que "són idiomes oficials el castellà i, en les zones on predominen, també ho són el quítxua, l'aimara i la resta de llengües aborígenes, segons la llei". El text no és exhaustiu amb les llengües –en cita dues d'entre 44 i 60, segons autors– i les normatives han desenvolupat aquest dret sobretot en els casos del quítxua (4,1 milions de parlants en una població de 25,2 milions de peruans) i l'aimara (uns 580.000 peruans el parlen), tot i que s'ha impulsat un model d'ensenyament dual, l'Educació Bilingüe Intercultural, que s'impulsa des del 1991, segons explicava l'expert Antoni Milian en el III Fòrum Amer&Cat.

La Constitució peruana també afirma que "tot peruà té dret a usar el seu propi idioma davant qualsevol autoritat mitjançant un intèrpret".

La Constitució del Brasil del 1988 reconeix només el portuguès com a idioma oficial de l'estat. "Les llengües indígenes –segons Milian–, amb un nombre de parlants molt reduït, no adquireixen la condició d'idiomes oficials, i el seu reconeixement es limita al sector de l'ensenyament ("L'ensenyament fonamental regular s'administrarà en llengua portuguesa; s'assegurarà també a les comunitats indígenes la utilització de les seues llengües mernes i els processos propis d'aprenentatge."

Aquestes referències constitucionals, i d'altres en molts estats americans, representen una millora substancial respecte als anys setanta, quan molt pocs textos legals promovien l'aprenentatge, però sovint queden circumscrits a territoris molt petits –la qual cosa els fa poc eficients– i són escassament útils a l'hora de dirigir-se a les administracions o promoure'n l'ús i la recerca en les universitats.

La biodiversitat lingüística ha deixat de ser un valor completament oblidat i, al Primer Món, han sortit tot d'iniciatives que miren de preservar aquesta riquesa cultural. Per posar-ne dos exemples, l'Institut de Psicolingüística Max Planck de Nimègue (Països Baixos) ha

Famílies lingüístiques ameríndies

- Hocan
- Penuti
- Asteca-tanoà
- Otomangueana
- Macrotxibtxa
- Gè-borono-carajá
- Macropanoà
- Macro-Carib
- Quechumarán
- Altres andines
- Jevaro
- Microtucanoà
- Araucà
- Tupí
- Altres equatorials
- Sense classificar

engegat el programa DOBES de documentació sobre llengües en perill, i el CSIC francès, el CNRS, ha impulsat el Centre d'Études des Langues Indigènes d'Amérique, que dirigeix el català Francesc Queixalòs.

A casa nostra, un grup de la Universitat de València intenta constituir l'Institut Valencià de Llengües i Cultures Ameríndies, liderat per Julio Calvo, que fa un any va presentar la primera traducció del quítxua al català, *Ollantay. El rigor d'un pare i la generositat d'un Rei*, un drama barroc anònim del segle XVII.

I l'Agència Catalana de Cooperació al Desenvolupament de la Generalitat de Catalunya duu a terme cinc projectes relacionats amb la recuperació de llengües ameríndies: el que impulsa la Casa Amèrica a Catalunya, un de professionalització de mestres indígenes del Perú en Educació Intercultural Bilingüe (EIB), que desenvolupa Alternativa Solidària Plenty; dos a Guate-

mala consistents a reforçar l'ensenyament en primària i secundària (de les ONG Educació sense Fronteres i Entrepobles), i un a Equador per donar suport a la formació d'EIB en comunitats amazòniques d'Equador (Empremptes. Grup Cívico-cultural d'Alcarràs).

Tot i això, també és cert que els mitjans de comunicació, a àmbit internacional, continuen fent més cas de la biodiversitat que de la riquesa lingüística americana. El febrer del 2002, el diari *The Christian Science Monitor* dedicava un extens reportatge a explicar que milers de varietats de patates del Perú estaven en risc seriós de desaparèixer com a conseqüència de canvis en l'agricultura i l'alimentació. *The Christian Science Monitor*, però, no ha dedicat mai el mateix espai al perill que desapareguin quaranta o cinquanta llengües del país andí.

Alex Milian